

A pénz forradalma*

Kürthy Gábor

Bánfi Tamás:

A pénz forradalma. A pénzteremtés elmélete és gyakorlata

Cenzus Bt., Budapest, 2016, 287 oldal

ISBN: 978-963-12-7223-9

„A bankok a náluk elhelyezett betétekből a szokásosnál többet hiteleztek ki a lakosoknak. A növekvő fogyasztási keresletnek súlyos következményei lettek: növekedett az árszínvonal, csökkent a megtakarítások szintje, így a beruházásokat nem lehetett finanszírozni. A visszaeső beruházások miatt megnövekedett a munkanélküliség, csökkentek az adóbevételek, ami megnövelte az államháztartási hiányt, és növekvő pályára állította az államadósságot. Veszélybe került a nyugdíjak finanszírozhatósága is. A káros folyamatot a kormánytól független jegybank kamatemeléssel próbálta megállítani.”

A fenti – elképzelt – idézet bármelyik, ma divatos (mainstream) makroökonómia-tan-könyv esettanulmányai között szerepelhetne, noha hemzseg az olyan megcsontosodott fogalmaktól és összefüggésektől, amelyeket komolyabb fölülvizsgálat nélkül használunk és tanítunk. Helytelenül. Bánfi Tamás 2016-ban megjelent, *A pénz forradalma – A pénzteremtés elmélete és gyakorlata* című könyvének fejezetei a pénzteremtés, az értékmérés, az állami pénzügyek (hiány, adósság, nyugdíj-finanszírozás), a beruházás-megtakarítás kapcsolat, a munkanélküliség, a fiskális és monetáris politika közötti viszony területeit vizsgálják, értelmezik, illetve újraértelmezik. Az egyes fejezetek önálló tanulmányoknak tekinthetők, ugyanakkor témájukat összefonja a pénzzel és a pénzteremtéssel fennálló kapcsolat.

A pénzt a bankok könyvviteli művelettel, hitelnyújtással teremtik, az ügyfél számláján jóváírják a hitelösszeget. Ennek az állításnak a megértése és megértetése az egyetemi oktatásban, akadémiai és pénzügyi szakmai körökben sem egyszerű. Annak, aki nap mint nap találkozik a pénzteremtést cáfoló, annak ellentmondó vagy jelentőségét elhanyagoló érveléssel, nem lehet meglepetés, hogy egy pénzről szóló tudományos gyűjtemény a pénzteremtést bemutató fejezettel kezdődik (*A pénzteremtés elmélete és gyakorlata*). A könyv olvasását ezzel kell kezdeni, s érdemes rácsodálkozni a művelet egyszerűségére.

* Jelen cikk a szerző nézeteit tartalmazza, és nem feltétlenül tükrözi a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontját.

Kürthy Gábor a Budapesti Corvinus Egyetem Pénzügy tanszékének vezetője, egyetemi docens.
E-mail: gabor.kurthy@uni-corvinus.hu

A második fejezet (*Az ármérce mértékegysége a pénzláb*) a pénzteremtés elméleti és néha gyakorlati (1946. július 27., Magyarország) nullpontjába, az új pénz bevezetésének időpontjához kalauzol. Hiperinfláció során a pénz sorra veszíti el funkcióit: már nem megtakarítási eszköz, már nem forgalmi eszköz, s az árakat sem lehet mérni vele. Az új – teremtett – pénz bevezetések ezért pénzlábat kell megállapítani. A pénzláb megállapítása lehet teljesen önkényes, célszerű azonban a pénzforgalmi, információs s egyéb tranzakciós költségeket minimalizáló mértéket választani.

A harmadik fejezet (*Egy elmélettörténeti polémia a pénzteremtésről*) történeti szempontból vizsgálja a pénzteremtést. A termelt árupénz és a teremtett hitelpénz korszakát köti össze az a nem elhanyagolható hosszúságú időszak, amikor a termelt pénz mellett és helyett pénzhelyettesítők töltötték be a pénzfunkciókat. A klasszikus papírpénz és a klasszikus bankjegy eredendően forgalmi és a fizetési funkcióban helyettesítette a nemesfémeket, de növekvő tömegük egy idő után már az árakat is meghatározta, miközben az arany ármeghatározó szerepe kétségbe vonhatóvá vált. Ha pedig így van, akkor – mivel az összes pénzfunkciót betöltötték – nem pusztán helyettesei a pénznek, hanem ők maguk a pénzek.

A negyedik fejezet (*A keynesi definíciók alapján a beruházás-megtakarítás egyenlőség nem áll fenn*) részben definíciós, részben elmélettörténeti vita, ugyanakkor fontos gyakorlati, gazdaságpolitikai üzenetet is hordoz. Az a professzionálisan terjesztett tévhit, mely szerint a beruházások finanszírozásához előzetes (legfőlőbb egyidejű) megtakarítás felhalmozására van szükség, csak a pénzteremtés tagadása mellett igazolható. Akár államháztartási, akár üzleti folyó deficit finanszírozható új, teremtett pénzzel anélkül, hogy azt előzetesen valaki összegyűjtötte volna, s anélkül, hogy a finanszírozás következtében az árak növekednének. Ettől még a beruházás-megtakarítás egyenlőség fennállhat: a teremtett pénz finanszírozza a beruházást, így jövedelemként „eljut” valakihez. Amíg fogyasztásra nem költik a jövedelmet, addig definíció szerint az el nem költött összeg megtakarítás. De ha el is költik, akkor valahol máshol lesz (még el nem költött) jövedelem és – egyben – megtakarítás.

Az ötödik fejezetet (*A közgazdaságtan fehér [szégyen?]foltja: az értelmezhetetlen és mérhetetlen árszínvonal [árszint]*) érdemes (majdnem) a végén kezdeni, hogy lássuk, hányan és hány helyen használják az „árszint” fogalmat anélkül, hogy elmélyednének annak pontos értelmezésében. Nemcsak elméleti kihívás ez az értelmezés. A monetáris politikai gyakorlat meghatározó eleme az infláció mérése, előrejelzése, csökkentése és/vagy szinten tartása, mindezt pedig nem lehet egy hamisan konstruált, inkonzisztens mércéhez igazítani. Több alternatíva is szóba jöhet: egyrészt ki lehetne választani egy olyan árut, amelynek árváltozásán keresztül követni lehetne az árnagyságok nominális változásait; másrészt az árszint helyett a bérszint használható lenne, hiszen az homogén – legalábbis az áruvilágnál jóval homogénebb – áruféleséget mér, s változása szoros kapcsolatban van a többi ár változásával.

Az emberi közösségek egyre nehezebben tudnak úrrá lenni azokon a káros dinamikákon – növekvő jövedelmi és vagyoni egyenlőtlenségek, természetrombolás, gazdasági, szociális és politikai válságok –, amelyeket a piaci keresletbe és kínálatba csatornázott önzés és önrdekkövetés generál. A közösségi túlélésért folytatott küzdelmet nehezíti, hogy a gazdaság leírására, modellezésére pontatlan fogalmakat és tisztázatlan összefüggéseket használunk, és nem utolsósorban a modellekből levont téves következtetések miatt hiányzik a fiskális és a monetáris politika közötti harmónia (Hatodik fejezet: *A fiskális és a monetáris politika viszonya a huszadik században és a huszonegyedik század elején*). Érdeemes végigkövetni azt a történelmi utat, amelynek elején az államot finanszírozó bank, a végén pedig az államháztartástól függetlenített, inflációt targetáló, kamatok – és ezzel nemzetközi tőke mozgásokat – rángató jegybank áll. S érdemes elgondolkodni azon, hogy – az említett káros folyamatok tükrében – milyen új alapokra lehetne helyezni ezt a viszonyt.

A jelenleginél működőképesebb fiskális és monetáris kapcsolat eléréséhez szükség van az államháztartási hiány és az államadósság elméleti és történelmi (!) megértésére (Hetedik fejezet: *Államháztartási hiány – államadósság*). Széles körben elterjedt vélekedés szerint az államháztartási hiány és az államadósság mértékének kordában tartása a gazdasági és pénzügyi stabilitás egyik – ha nem a legfontosabb – záloga. Ebből következik a hiány lefaragására és az adósság leépítésére való törekvés. A gazdasági és társadalmi folyamatokból azonban inkább az olvasható ki, hogy az állam jelenlétére növekvő szükség van, miközben finanszírozhatósága több oldalról (demográfia, népmozgások) veszélyeztetett. Azaz a fiskális deficit és az abból következő adósságállomány épphogy a társadalmi stabilitás és fenntarthatóság feltétele. Másrészt az államháztartási hiánynak fontos szerepe volt a teremtett pénzek megjelenésekor, s a pénzpiacoknak ma is legfontosabb viszonyítási pontja az állam adósságának piaca.

Nemcsak az állam, a jegybank és a gazdaság viszonya alakult át a 20. században, az állami intézményrendszer (pl. nyugdíjrendszer) kiépülésétől nem függetlenül megváltozott a társadalom és a család szerkezete is. A családméret csökkent, a nők megjelentek a munkaerőpiacon. Ami nem változott: az elméleti makroökonómiában a „munkanélküliség” értelmezése. A könyv nyolcadik fejezete (*A foglalkoztatottság és a munkanélküliség újraértelmezésének szükségessége a makroökonómiában*) amellet érvel, hogy a kétkeresős családmódel, illetve az egyfelnttes háztartások elterjedésével nem lehetséges a munkaképes korúakat aktívakra és inaktívakra szétválasztani úgy, ahogyan azt az egykeresős családmódel idején lehetett. Ebből következik, hogy a munkanélküliség és az inaktivitás külön-külön nem értelmezhető és mérhető, helyettük a foglalkoztatottságot kellene a makroökonómiai gondolkodás és gazdaságpolitikai célkitűzések középpontjába állítani.

A nyugdíj az elmúlt két évszázad „találmánya”, s vélhetően jelentősen hozzájárult a nyugati társadalmak átalakulásához, a létrejött társadalmi és családszerkezet pedig

szükségessé teszi a nyugdíjrendszerek megtartását, hiszen az öngondoskodás nem biztosítható, a családi gondoskodás pedig nem biztosított. Ugyanakkor a jelenlegi nyugdíjrendszer nem tartható fenn, jelentős átalakításokat kíván. A változtatási javaslatok elfogadásához hozzátartozik a jegybank és az állam viszonyának újragondolása, mert a kilencedik fejezetben (*Paradigmaváltás a nyugdíjrendszerben*) leírtak szerint átmeneti ideig jegybanki pénzteremtés finanszírozná egy új állami öregségi nyugdíjrendszerben a jogosultak későbbi kifizetésének alapjait. A javaslatok közül talán ez a legerősebb, amit a jegybanki függetlenség vitathatatlanságának hitében kiképzett közgazdászok azonnal visszautasítanak. Ehhez képest „semmisség” az önkéntes nyugdíjkasszák állami támogatásának megszüntetésére tett javaslat, vagy annak kimondása, hogy az öregségi nyugdíjrendszernek az alkalmazotti munkaviszonytól függetlennek kell lennie.

A Pénz forradalma című könyv valamennyi fejezete tartogat izgalmakat: közgazdászoknak, pénzügyi szakembereknek, bankároknak, a monetáris és fiskális politika gyakorló művelőinek vagy elméleti műértőinek. Azt gondolom, néhányan nemcsak meglepődnek a könyv állításain, javaslatain, hanem megütköznek rajtuk. Mert mást, máshogy tanultak, talán maguk is tanítanak, nap mint nap használják és olvassák az „árszínvonal” fogalmat, s meg vannak róla győződve, hogy a bank a betett pénzt hitelezi ki. Valóban nem lehet könnyű ezeket a berögzült összefüggéseket fölülvizsgálni, s szakítani velük. De megpróbálni mindenesetre érdemes: Bánfi Tamás könyvének olvasása jó kiindulópont hozzá.